

Beata Polanowska-Sygulska

HARMONIA I DYSONANS

**Wokół rozmów
z oksfordzkimi filozofami**

Harmonia i dysonans

BEATA POLANOWSKA-SYGULSKA

Harmonia i dysonans

Wokół rozmów z oksfordzkimi filozofami

Kraków

Beata Polanowska-Sygulska
Uniwersytet Jagielloński
ID <https://orcid.org/0000-0003-0627-5753>
✉ beata.polanowska-sygulska@uj.edu.pl

© Copyright by Beata Polanowska-Sygulska, 2022

Recenzent
prof. dr hab. Marcin Matczak

Redakcja
Irena Gubernat

Projekt okładki
Paweł Sepielak

Na okładce grafika Jerzego Kałuckiego „Teofan” E.A., 1995
Fot. Tomasz Pasoń

ISBN 978-83-8138-793-4 (druk)
ISBN 978-83-8138-794-1 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381387941>

Publikacja dofinansowana przez Katedrę Teorii Prawa,
Wydział Prawa i Administracji UJ

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl

pamięci Profesora Zbigniewa Petczyńskiego

SPIS TREŚCI

Podziękowania	15
----------------------------	-----------

Rozdział I

Wprowadzenie	19
---------------------------	-----------

1. Wstęp	19
2. Eseje: od Berlina i Kołakowskiego, poprzez Hayeka, Zuboff, Poppera i Graya, po Zienkiewicza i ideę holizmu prawniczego	21
3. Aneks: wspomnienia o Profesorach Zbigniewie Pełczyńskim i Franciszku Gizbert-Studnickim	38
4. Zakończenie: doktoraty <i>honoris causa</i> , angielskie arystokratki i królowa Elżbieta II	41

Rozdział II

Harmonia i dysonans. Wizje życia etycznego Isaiaha

Berlina i Leszka Kołakowskiego	47
---	-----------

1. Wprowadzenie	47
2. Źródła zdumienia	52
3. Dwie perspektywy etyczne – zdumiewające podobieństwo i przepaść	56
4. Zakończenie	71

Rozdział III

Od wolnego rynku do maszynowego roju? Pytanie o odpowiedzialność Hayeka za eksplozję kapitalizmu inwigilacji

inwigilacji	75
1. Wprowadzenie	75
2. Od narodzin do eksplozji kapitalizmu nadzoru	79
3. Wizja kapitalizmu inwigilacji a koncepcja Hayeka	92
4. Zakończenie	103

Rozdział IV

Co pozostało z filozofii politycznej Poppera

1. Wprowadzenie	107
2. Karl Raimund Popper i jego wojenny dorobek	109
3. Popperowskie przesłanie wobec wyzwań współczesności	117
4. Społeczeństwo zamknięte a społeczeństwo otwarte ...	118
5. Krytyka teorii spiskowej	125
6. Minimalistyczna teoria demokracji	127

Rozdział V

Antyczna *hybris*, oświecenie i projektu Unii

Europejskiej. Dlaczego Gray poparł brexit

1. Prezent od losu: spotkanie	137
2. Kość niezgody: brexit	141
3. Dlaczego Gray poparł brexit	147

Rozdział VI

Etyka Johna Graya a wojna w Ukrainie

1. Wojna i Grayowska kocia filozofia	153
2. Koty i sens życia – od Platona po transhumanistów ...	164
3. <i>Felis silvestris</i> i <i>homo sapiens</i>	171
4. Przepaść między gatunkami	177
5. Koty i ludzie w tradycji filozoficznej Zachodu i Wschodu	182
6. Wojna i kocia filozofia raz jeszcze	189

Rozdział VII**Pluralizm wartości i holizm prawniczy 203**

1. Wprowadzenie 203
2. Pluralizm wartości 208
3. Holizm prawniczy 215
4. Od pluralizmu wartości do holizmu prawniczego 224

Aneks 235

Hegłowski ideał społeczeństwa obywatelskiego
w praktyce. Wspomnienie o Profesorze Zbigniewie
Pełczyńskim (1925-2021) 235

1. Pierwsze przybliżenie 235
2. Życie i pisma 238
3. Mentor z powołania 246
4. Ideał społeczeństwa obywatelskiego w praktyce 255
5. Dozgonny dług 262

„Anaphora” i orchidee. Wspomnienie o Profesorze
Franciszku Gizbert-Studnickim (1914-1994) 267

1. Wprowadzenie 267
2. Trudna droga w trudnych czasach 269
3. Zakład Humanistycznych Zastosowań Informatyki ... 272
4. Niezapomniane rozmowy 281

Bibliografia 285**Summary 295****Indeks rzeczowy..... 301****Indeks nazwisk..... 305**

CONTENTS

Acknowledgements	15
-------------------------------	-----------

Chapter I

Introduction	19
---------------------------	-----------

1. Preliminary remarks 19
2. Essays: from Berlin and Kołakowski via Hayek, Zuboff, Popper and Gray to Zienkiewicz and the idea of legal holism 21
3. Memories of Zbigniew Pełczyński and Franciszek Gizbert-Studnicki..... 38
4. Coda: honorary doctorates, English aristocrats and Queen Elizabeth II..... 41

Chapter II

Harmony and dissonance: The visions of ethical life of Isaiah Berlin and Leszek Kołakowski.....	47
--	-----------

1. Introduction 47
2. Sources of amazement 52
3. Two ethical perspectives: astonishing similarity and huge gulf..... 56
4. Coda..... 71

Chapter III

From a free market to Zuboff's 'machine hive'?

A question about Hayek's responsibility for the explosion

of surveillance capitalism..... 75

1. Introduction..... 75
2. From birth to explosion of surveillance capitalism 79
3. Surveillance capitalism and Hayek's doctrine..... 92
4. Coda..... 103

Chapter IV

What's left of Popper's political philosophy 107

1. Introduction..... 107
2. Karl Popper and his wartime achievements 109
3. Popper's message in response to the challenges
of the modern age..... 117
4. The closed society and the open society 118
5. A critique of conspiracy theory 125
6. A minimalist theory of democracy 127

Chapter V

Ancient hubris, the Enlightenment and the European

Union project: Why Gray supported Brexit 137

1. A gift from fate: first meeting..... 137
2. A bone of contention: Brexit 141
3. Why Gray supported Brexit..... 147

Chapter VI

John Gray's ethics and the war in Ukraine 153

1. War and Gray's feline philosophy..... 153
2. Cats and the meaning of life: from Plato
to transhumanists 164
3. *Felis silvestris* and *homo sapiens*..... 171
4. The chasm between species 177
5. Cats and humans in Western and Eastern
philosophical traditions..... 182
6. War and feline philosophy again..... 189

Chapter VII**Value pluralism and legal holism..... 203**

1. Introduction..... 203
2. Value pluralism 208
3. Legal holism..... 215
4. From value pluralism to legal holism..... 224

Appendices..... 235

The Hegelian ideal of civil society in practice:

- Memories of Zbigniew Pełczyński..... 235
1. First approximation 235
 2. Life and works..... 238
 3. Mentor by vocation..... 248
 4. The ideal of civil society in practice 255
 5. A lifelong debt of gratitude..... 262

‘Anaphora’ and orchids:

- Memories of Franciszek Gizbert-Studnicki 267
1. Introduction..... 267
 2. A hard way in hard times..... 269
 3. The Department of Humanistic Applications
of Computer Science 272
 4. Unforgettable conversations..... 281

Bibliography..... 285**Summary 295****Subject index 301****Index of names 305**

PODZIĘKOWANIA

Niniejsza książka jest efektem moich wieloletnich badań nad współczesną filozofią liberalną. Miałam je szansę rozwinąć dzięki systemowi stypendialnemu ‘Oxford Colleges Hospitality Scheme for Polish Scholars’ stworzonemu przez Profesora Zbigniewa Pełczyńskiego w latach 80. ubiegłego wieku. Pierwsza wizyta w St. John’s College w 1986 roku i nawiązane wówczas kontakty umożliwiły mi odwiedzenie tego uniwersytetu jeszcze ośmiokrotnie. Oksfordzkie stypendia i staże ukształtowały całą moją drogę naukową. Jako dozgonna dłużniczka Profesora dedykuję tę pracę Jego pamięci.

Gorące podziękowania kieruję pod adresem wszystkich moich oksfordzkich dobroczyńców, rozmówców i przyjaciół, goszczących mnie kilkakrotnie kolegiów (St. John’s, Wolfson i Merton), a także instytucji, które sponsorowały moje kolejne pobyty – British Council, Humanitarian Trust, Grut Trust, Wolfson Foundation oraz Liberty Fund. Żadne słowa nie potrafią wyrazić wdzięczności, jaką żywię do Isaiaha Berlina, Leszka Kołakowskiego, Josepha Raza

i Johna Graya. Serdecznie dziękuję także Doktorowi Henry'emu Hardy'emu, najbliższemu współpracownikowi Isaiaha Berlina i redaktorowi jego dzieł, który od lat służy mi swoją bezinteresowną pomocą i radą.

Jestem wdzięczna mojemu przełożonemu, Profesorowi Krzysztofowi Pleszce, za życzliwe wsparcie prowadzonych przeze mnie badań, które umożliwiło wydanie niniejszego wyboru esejów. Dziękuję Redakcjom czasopism: „Alma Mater”, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej”, „Argument: Biannual Philosophical Journal”, „Państwo i Prawo”, „Przegląd Polityczny”, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” oraz „Studia Philosophica Wratislaviensia” za wyrażenie zgody na opublikowanie rozszerzonych wersji ogłoszonych w nich artykułów.

Nie mogę już niestety podziękować Autorowi zamieszczonej na okładce grafiki, Profesowi Jerzemu Kałuckiemu. Będę Mu zawsze wdzięczna za udostępnienie reprodukcji obrazów, które stały się znakiem rozpoznawczym moich kolejnych książek. Podziękowania za szóstą już okładkę składałam na ręce Jego Małżonki, Doktor Ewy Stabrawy. Pragnę w tym miejscu także wyrazić serdeczną wdzięczność mojemu znakomitemu Koledze, Profesorowi Stanisławowi Biernatowi. Nie byłabym w tym miejscu, w którym obecnie jestem, gdyby nie wieloletnie, życzliwe wsparcie, jakiego mi bezinteresownie udzielał na kolejnych etapach mojej drogi zawodowej. To był Jego pomysł, abym złożyła aplikację o pierwsze stypendium w Oksfordzie. Podsunął mi go, a następnie wywarł na mnie skuteczną presję, dzięki której – pomimo całkowitej niewiary w powodzenie tego przedsięwzięcia – podjęłam stosowne starania. Wreszcie z całego serca dziękuję mojemu mężowi za anielską cier-

pliwość i za niezawodne oparcie, jakie mi od lat daje, *nota bene* czyniąc to wbrew własnym żywotnym interesom.

Beata Polanowska-Sygulska

Rozdział I

WPROWADZENIE

1. Wstęp

Przyszło nam żyć w doprawdy ciekawych czasach. Mogłoby się wydawać, że przetaczająca się przez świat fala populizmu, która przyniosła ze sobą narodziny „nieliberalnych demokracji”, brexit i szturm zwolenników Donalda Trumpa na Kapitol, to wystarczająca pula niefortunnnych zjawisk. Niestety, na niepokojące procesy polityczne nałożyła się globalna pandemia wraz z jej dojmującymi następstwami w postaci nie tylko milionów ofiar, lecz także dotkliwych problemów ekonomicznych, jakimi skutkowały ogłaszane kolejno restrykcje i lockdowny. W lutym 2022 roku, wraz z rosyjską inwazją na Ukrainę, zła passa osiągnęła – przynajmniej w naszej części globu – swoje apogeum. Co gorsza, tej sekwencji feralnych zdarzeń towarzyszy wciąż postępująca degradacja środowiska naturalnego, która w dalszej perspektywie stawia pod znakiem zapytania przetrwanie naszego gatunku.

Tak dramatyczne okoliczności przywodzą na myśl dociekania XX-wiecznych filozofów, którym przyszło się zmagać z porównywalnymi bądź jeszcze większymi przeciwnościami losu. Trudne czasy skłaniają także do poczynienia podsumowań. Z obu tych powodów w ciągu ostatnich lat powróciłam do swoich niegdysiejszych poszukiwań, czego owocem jest sześć esejów, które składają się na tę książkę. Powstały one w latach 2019-2022¹. Niniejsza praca jest efektem nie tylko ponownych przemyśleń nad prowadzonymi niegdyś studiami (rozdziały II, IV i V), lecz także skonfrontowania ich z odbytymi w ostatnim czasie lekturami (rozdziały III, VI i VII). Każdy z esejów ma jakiś związek z moimi dziewięcioma pobytami w Oksfordzie w latach 1986-2014, z nawiązanymi na tamtejszym uniwersytecie kontaktami oraz z prowadzonymi w trakcie stypendiów i staży badaniami, które kontynuowałam w kraju.

Wszystkie artykuły, które złożyły się na obecny wybór, mają eseistyczny, po trosze osobisty charakter. Dalej części Wprowadzenia, a także zawartym w Aneksie wspomnieniom nadałam już czysto narracyjną formę, obfitującą w związane z Oksfordem anegdoty i luźne dygresje. Ośmielałam się bowiem przedłożyć Czytelnikowi taką książkę, którą sama byłabym skłonna w tych trudnych czasach – bez najmniejszego wysiłku – przeczytać, nie odkładając jej przed zakończeniem lektury. Włączenie osobistych wspomnień do pracy o pewnych ambicjach intelektualnych może się wydać ekstrawaganckie. Chciałabym

¹ Do zbioru esejów dołączyłam także Aneks, zawierający wspomnienia o dwóch uczonych. Jedno z nich pochodzi z nieco wcześniejszego okresu.

jednak utrwalić pewne związane z moimi wizytami w Oksfordzie reminiscencje, które wraz z odejściem w przeszłość „epoki elżbietańskiej” powróciły do mnie – choć zapewne chwilowo – ze wzmożoną siłą, a które być może są warte zanotowania.

2. Eseje: od Berlina i Kołakowskiego, poprzez Hayeka, Zuboff, Poppera i Graya, po Zienkiewicza i ideę holizmu prawniczego

Pierwszy esej, którego tytuł nosi także cała książka, jest efektem rozmów z Isaiahem Berlinem i Leszkiem Kołakowskim. Nie sposób przybliżyć choćby znikomej części natłoku myśli i wrażeń, jakie pozostawiały po sobie te spotkania. Musiało minąć wiele czasu, zanim zdołałam choćby po części uporządkować swoje doznania, a nade wszystko refleksje. Niektóre z nich jawiły mi się w całym swym splocie dopiero po latach. Tak właśnie było w przypadku oglądu rzeczywistości etycznej dwóch wspomnianych, blisko ze sobą zaprzyjaźnionych filozofów. Obaj byli fascynującymi rozmówcami; każdy na swój odmienny sposób.

Wygłaszane w błyskawicznym tempie wypowiedzi Isaiaha Berlina, uważanego w oksfordzkich kręgach za wirtuozę słowa, wywoływały u słuchacza odczucie obcowania ze swoistą, ożywczą kaskadą idei, inspirujących refleksji i błyskotliwych skojarzeń. Niedysiejsi studenci porównywali doświadczenie uczestnictwa w jego wykładach z historią idei do „napowietrznej” wyprawy w przeszłość, z której powracali z lekka oszołomieni, tłumnie wylewając się

na oksfordzką High Street². Biograf Berlina Michael Ignatieff następująco wspomina swoje wielogodzinne rozmowy z filozofem:

Jego zawrotnie szybki, gwałtowny sposób mówienia jest odzwierciedleniem sposobu myślenia – zrazu nakreśla w ogólnych zarysach hipotezę, już w trakcie wypowiedzi przewidując zarzuty i zastrzeżenia, tak iż zarówno hipoteza, jak i jej modyfikacja zostają jednocześnie wkomponowane w to samo zdanie. (...) Jego sposób wypowiadania się słynie nie tylko ze względu na swą szybkość i wnikliwość, ale także dlatego, że daje do zrozumienia, iż myśl jest niejako wspólną wyprawą w nieznane. Po rozmowie z nim pamięta się (...) nie tyle to, co dokładnie powiedział, lecz samo doświadczenie przebywania w salonie jego intelektu³.

Moje odczucia w trakcie blisko 20 spotkań z oksfordzkim filozofem były łudząco podobne. W obawie, że uronię coś istotnego, niektóre z naszych rozmów rejestrowałam – za niezbyt entuzjastyczną zgodą interlokutora – na taśmie magnetofonowej. Ignatieff wymógł na swoim bohaterze analogiczne pozwolenie. Jego reminiscencje ze spotkań z Berlinem niemal dosłownie odzwierciedlają moje własne doznania: „Nagrywałem jego wypowiedzi godzina po godzinie, jak sługa czerpiący wiadrami z fontanny”⁴.

Leszek Kołakowski był innego typu rozmówcą. Podczas gdy zadane Berlinowi pytanie uruchamiało coś w rodzaju

² Zob. M. Ignatieff, *Isaiah Berlin: A Life*, London 1998, s. 225. Wszystkie tłumaczenia przytoczonych cytatów, pochodzących z anglojęzycznych źródeł: moje.

³ *Ibidem*, s. 3-4.

⁴ *Ibidem*, s. 6.

gwałtownego zejścia lawiny, w przypadku polskiego filozofa było impulsem do chwilowego namysłu, a następnie do wyrażenia prośby o doprecyzowanie podniesionego problemu. W efekcie to interlokutorka stawiała się adresatką pytań i zanim się zdołała zorientować, zostawała wciągnięta w żywą dyskusję. Traktowana jak równorzędna partnerka, traciła z pola widzenia cały kontekst sytuacyjny; istotny był jedynie przedmiot rozmowy. Ulatywała gdzieś ogromna trema i rozliczne wątpliwości, z którymi zmagala się w drodze na spotkanie. Po kilku minutach wymiany myśli z filozofem otwierał się przed nią nowy świat, rządzący się swoimi własnymi regułami. Takie właśnie było moje doświadczenie. Pod koniec pierwszej rozmowy, na którą przybyłam z sercem w gardle, z najwyższym zdumieniem uświadomiłam sobie, że oto z wielkim zaangażowaniem konwersujemy oboje na temat polskiej dobranocki *Miś z okienka...* Zdaje się, że przyczyną zabrnienia w tę egzotyczną dygresję była uwikłana we wspomnianej bajce pochwała wspólnotowości. Pamiętam reakcję rozmówcy na moją opowieść o ingerencji komunistycznej cenzury w któryś z odcinków *Misia z okienka*. Otóż wycięto w nim scenę, w której główny bohater postanawia zaradzić kłopotom mieszkańców lasu i zadaje zgromadzonym tłumnie zwierzątkom pytanie: „Pomożecie?“, a one chóralnie odpowiadają: „Pomożemy!”⁵. Mój gospodarz był po prostu zachwycony. Na następną

⁵ Wiecowe zawołanie nowego I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, wygłoszone w Gdańsku w czasie fali strajków w styczniu 1971 r.: „Jak, pomożecie?”. Starannie wyselekcjonowane audytorium odpowiedziało: „Pomożemy!”.

SUMMARY

HARMONY AND DISSONANCE

Around Conversations with Oxford Philosophers

This collection consists of six essays that I wrote between 2019 and 2022, and memories of two scholars to whom I owe a great deal.

The idea for the book occurred to me after the outbreak of the war between Russia and Ukraine in February 2022. Several months before the invasion of Ukraine I had read John Gray's *Feline Philosophy: Cats and the Meaning of Life* (2020). Though this work – like most of Gray's writings – gave me a lot to think about, I had no intention of putting my thoughts into words. Having published a number of articles on Gray's philosophy, and above all a substantial monograph,¹ I had decided to confine myself to reading his future publications. Waking up on that memorable morning of 24 February 2022 was like being born into a new world.

¹ B. Polanowska-Sygulska, *John Gray i krytyka liberalnego legalizmu* [*John Gray and the Critique of Liberal Legalism*], Kraków 2017.

Trying to come to terms with what had just transpired, I felt the urge to confront it with Gray's most recent vision of ethical life. This is how my extended essay *John Gray's ethics and the war in Ukraine*, written specially for this collection (the idea for which came to me at the same time), originated.

Less than six months later the second Elizabethan Age reached an end. This sad event brought back many memories of my nine visits to the United Kingdom, including my scholarships at different Oxford colleges, memorable meetings with distinguished thinkers such as Isaiah Berlin, John Gray, Leszek Kołakowski, Joseph Raz and others, and all the friendships which I formed at that time. While working on the manuscript I realized that every single one of the six essays included here was in one way or another connected with the research I had carried out at Oxford in the years 1986–2014, and then continued at home. With the passage of time my interests have changed and my views have evolved, but the intellectual inspirations gained during my academic visits to Oxford, especially the early ones, have stayed with me. So a few chapters (II, IV, V) reconsider some of my earlier scholarly investigations, while others (III, VI, VII) juxtapose them with my more recent readings. One study (II) was conceived over a decade ago, but, as it turned out, needed time to ripen before it came into being.

The book is written in a quintessentially essayistic style. Some parts, especially the final section of the introduction and the two memoirs, consist of a loose narrative, rich in digressions and anecdotes related to Oxford. Though including one's personal reminiscences in a work with some scholarly ambitions may seem extravagant, I decided

to take the risk. This was because I aimed to submit a book which, in these utterly hard times, I should be willing to read myself, from cover to cover, without putting it aside. Besides, some of my Oxford memories, which suddenly came flooding back with the end of the second Elizabethan era, seemed to me worth preserving.

Chapter I introduces the collection. In Chapter II a comparison is drawn between Isaiah Berlin's and Leszek Kołakowski's views of ethics. Though the two thinkers were friends, they did not seem ever to have discussed their ethical standpoints.² Nevertheless, their visions of human ethical experience were strikingly similar, notwithstanding their fundamentally different philosophical perspectives: empiricist in Berlin's case and metaphysical in Kołakowski's. Chapter III presents my polemics with Andrzej Szahaj and Shoshana Zuboff, who attribute the current erosion of liberal democracy to neoliberalism, especially the writings of Friedrich von Hayek. While I agree that there is much to Hayek's socio-economic doctrine that deserves harsh criticism, I argue that accusing him of hostility towards democracy is totally unjustified. Chapter IV is devoted to certain aspects of Karl Popper's system of ideas. In particular, I seek to establish whether there is anything left of his general reflection on politics. My conclusion is that, although Popper's political philosophy as a whole proves to be untenable, it contains several worthwhile, if not prophetic, threads. They include his critique of conspiracy theories, his minimalist conception of democracy, and his famous

² In one of our conversations Kołakowski turned out not to have had any understanding of Berlin's value pluralism.

differentiation between the open and the closed society. Both of these latter categories have a direct relevance to the Internet, in which their incarnations can be identified: the idea of an open ‘network of networks’ versus closed echo chambers.

The next two chapters are related to John Gray. In Chapter V I record my exchanges with Gray over a long period, our conversations, our email correspondence and the topics of our discussions. I also attempt to understand his support for Brexit. I conclude that Gray’s choice in the matter had much to do with his philosophy. Gray has always been highly critical of the Enlightenment and its legacy. So he was bound also to be extremely sceptical of the European Union, which he saw as a project deeply imbued with the spirit of the Enlightenment. In Chapter VI I juxtapose ‘feline philosophy’ as outlined in Gray’s latest book with the realities of the bloody conflict in Ukraine. In so doing I follow his rigorously empiricist approach in ethics. My considerations lead me to the conclusion that, as far as Ukrainian fighters and all those who support them are concerned, Gray’s ‘ten feline hints’ seem simply absurd. However, his penetrating insight into the sources of human evil throws strong light on the invaders’ unspeakable cruelty.

In the last essay I tackle the problem I have been dogged by for over a decade, namely, the implications of value pluralism for legal philosophy. At the earliest stage of my investigations I concentrated mostly on the destructive consequences of confronting ethical pluralism with general reflections on law, and especially on the open challenge posed by the belief in the incommensurability of values to the legitimization of the liberal legal

order.³ Later on, my extreme view was mitigated by my interpretation, in pluralist terms, of the sequence of events of, and both verdicts passed by the European Court of Human Rights in, the *Lautsi v. Italy* case. I came to the conclusion that it is not only possible, but also highly profitable, to transplant – while elucidating certain legal decisions and disputes – value pluralism to the legal arena.⁴ The final development of my investigations was occasioned by Adam Zienkiewicz's monograph on legal holism.⁵ It made me realize that the area in which value pluralism and the domain of law – despite their general incompatibility – may resonate with each other could be greatly increased. This may be achieved by adopting holistic strategies in the application of law, as recommended by the aforementioned innovative movement. So my final response to the question whether the implications of value pluralism for jurisprudence are mostly negative is 'Yes and no.' This outcome turns out to be exactly in the spirit of Isaiah Berlin, who gave this very answer to some of my queries.

The Appendix comprises memories of two academics – Franciszek Gizbert-Studnicki (Jagiellonian University) and Zbigniew Pełczyński (University of Oxford). The former enabled me to gain employment at my University without

³ See my monograph: *Pluralizm wartości i jego implikacje w filozofii prawa* [Value Pluralism and Its Implications for Legal Philosophy], Kraków 2008.

⁴ This theme is developed mostly in the introduction. See also my monograph: *John Gray i krytyka ...*, Kraków 2017.

⁵ A. Zienkiewicz, *Holizm prawniczy z perspektywy Comprehensive Law Movement* [Legal Holism from the Perspective of the Comprehensive Law Movement], Warsaw 2018.

fulfilling the requirement to join the Communist party, which for me would have constituted an unsurmountable barrier. The latter, the originator of the Oxford Colleges Hospitality Scheme for Polish Scholars, opened for me an intellectual treasure-house in the dark times of Communism, and thus changed my life and shaped my whole scholarly career. I owe him a lifelong debt of gratitude. This is why this book is dedicated to his memory.

Książka Beaty Polanowskiej-Sygulskiej jest zbiorem sześciu esejów, uzupełnionych aneksem zawierającym dodatkowo dwa wspomnienia, a poświęconych przede wszystkim poglądom filozoficznym wybitnych polskich i zagranicznych myślicieli. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, że książka jest napisana w niezwykle nowoczesny sposób. Po pierwsze, nie ogranicza się do zimnego, niezaangażowanego zrelacjonowania poglądów omawianych filozofów. Wprost przeciwnie – ponieważ Autorka miała możliwość osobistego spotkania większości osób, o których pisze, jej narrację przenika duch rozmowy z żywym człowiekiem, nie zaś oddalony z konieczności analizy jego poglądów. Ta bliskość czyni tę pozycję absolutnie wyjątkową. Po drugie, książka jest niezwykle nowoczesna, bo przybliża poglądy omawianych myślicieli przez odniesienie ich do współczesności. Analizuje ona, czy można dostrzec związek między Hayekiem a współczesnym kapitalizmem inwigilacji, jaką wartość mają poglądy Johna Graya w czasie, gdy trwa wojna w Ukrainie, oraz to, jak filozofia XX wieku może nam pomóc zrozumieć brexit czy atak zwolenników Trumpa na Kapitol. To kolejna wielka zaleta tego opracowania.

*prof. dr hab. Marcin Matczak
(Uniwersytet Warszawski)*

Autorka – wybitna polska filozofka prawa i polityki – pisze o najznakomitszych myślicielach współczesności, z których większością wielokrotnie dyskutowała, a nawet była zaprzyjaźniona. W rezultacie powstała książka będąca błyskotliwą panoramą idei polityczno-prawnych i etycznych. Poznajemy Isaiaha Berlina, Johna Graya czy Leszka Kołakowskiego nie tylko jako eksponentów pewnych idei, lecz także jako żywych ludzi, których idee są nieodłączne od osobowości. Eseje o pluralizmie wartości czy o „kociej filozofii” (nie, to nie pomyłka!) to prawdziwe perełki gatunku, w którym Autorka jest niedościgłą mistrzynią. Ale aby nie było zbyt poważnie, czytelnik dostaje także, na deser, wspomnienia m.in. o wybitnym polskim teoretyku prawa, prof. Franciszku Gizbert-Studnickim, barwnej postaci Krakowa. A gdzie łatwiej o barwne postaci niż w Krakowie? Autorka opisuje mianowicie, jak Profesor... – ale nie, nie będę „spoilerował”, musicie Państwo sami przeczytać. Gorąco polecam!

*prof. dr hab. Wojciech Sadurski
(The University of Sydney)*

<https://akademicka.pl>

